

Denna rapport är en sammanställning grundad på Utrikesdepartementets bedömningar. Rapporten gör inte anspråk på att ge en fullständig bild av läget för de mänskliga rättigheterna, demokrati och rättsstatens principer i landet. Information bör också sökas från andra källor.

NORDMAKEDONIEN – Mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer: situationen per den 15 maj 2021

I. SAMMANFATTNING

Nordmakedonien är en parlamentarisk demokrati med regelbundna val. Internationella jämförelser och mätningar visar på att landet brutit en tidigare negativ trend, och att tydliga framsteg har gjorts vad gäller åtnjutandet av de mänskliga rättigheterna de senaste åren.

Nordmakedonien är sedan 2005 kandidatland till Europeiska unionen. Som ett led i närmandet till EU pågår ett omfattande reformprogram på rättsstatsområdet. En rad nya lagar har antagits i syfte att öka skyddet för de mänskliga rättigheterna, men mycket arbete återstår vad gäller genomförandet. Korruption och organiserad brottslighet förblir utbredda problem.

Det civila samhället kan verka fritt och flera internationella organisationer har noterat en tydlig förbättring av press- och mediefriheten de senaste åren. Även arbetstagares rättigheter uppges ha förbättrats något.

Kvinnor är underrepresenterade i både politik och näringsliv, och våld i nära relationer är ett omfattande problem.

Grundlagen förbjuder diskriminering på grundval av sexuell läggning och skyddet för hbtqi-personer återintroducerades i diskrimineringslagstiftningen 2020. Fördomar mot hbtqi-personer är dock utbredda i samhället.

De interetniska relationerna har i huvudsak präglats av lugn de senaste åren. Den albanska minoritetens ställning har gradvis stärkts som en följd av tillämpningen av *Obrid*-avtalet. Omfattande segregation utefter etniska- och

språkliga skiljelinjer förekommer dock fortsatt, vilket är särskilt tydligt i utbildningsväsendet, men även inom exempelvis politik, media och kulturliv. Det finns stora skillnader mellan stad och landsbygd, liksom mellan landets etniska grupper vad gäller tillgång till arbete, hälsovård, utbildning och bostäder. Enligt människorättsorganisationer är romerna utsatta för systematisk diskriminering. Många romer saknar id-handlingar och har därmed inte tillgång till något socialt skydds nät.

Internationella organisationer som UNHCR och OSSE har kritiserat det utbredda bruket av så kallade *push-backs* av migranter och flyktingar vid gränsen.

Mätt i dödsfall per capita är Nordmakedonien ett av de länder i världen som drabbats hårdast av coronapandemin. Pandemin har också medfört negativa konsekvenser för bland annat tillgången till arbete, utbildning och sjukvård.

II. RÄTTSSTATENS PRINCIPER

Grundlagen garanterar rättsväsendets självständighet och oberoende. De senaste åren har Nordmakedonien genomfört ett omfattande reformprogram för rättsväsendet och viktiga framsteg har gjorts. Trots det förekommer i praktiken fortsatt en rad problem, såsom påtryckningar mot domare, utdragna domstolsförfaranden och underfinansiering, vilket inverkar negativt på rättssäkerheten.

Landets rättsliga råd tillsätter och avskedar domare, hanterar disciplinärenden samt övervakar domares kompetens och yrkesetik. De senaste åren rådet fått tydligare riktlinjer och blivit alltmer aktivt och professionellt. Ordföranden för Högsta domstolen liksom ytterligare ett tjugotal domare i olika instanser har avskedats utifrån en professionell bedömningssgrund som hör till att de misskött sig under perioden 2019–2021. I den senaste rapporten från gruppen av stater mot korruption i Europarådet (GRECO) noteras framsteg i arbetet att förhindra korruption bland politiker, domare och åklagare.

Samtidigt är korruptionen alltjämt utbredd på alla nivåer inom offentlig förvaltning och utgör ett allvarligt problem. Enskilda avkrävs ofta mutor i kontakt med exempelvis tull, polis eller sjukvård. Årligen uppdagas flera allvarliga fall av korruption, till exempel i anslutning till offentliga

upphandlingar och utfärdande av licenser. Nepotism, klientilism och vänskapskorruption är vanligt förekommande. Efter valet 2020 tillsatte regeringen en minister med särskilt ansvar för korruptionsbekämpning. Året därpå antogs en ny anti-korruptionsstrategi av parlamentet.

Enligt EU-kommissionens rapport om Nordmakedonien 2020 har framsteg gjorts när det gäller att utreda, åtala och pröva korruptionsmål i domstol, inklusive ett antal högprofilfall. Den statliga anti-korruptions kommittén, som 2018 fick ett utökat mandat i samband med att den nya anti-korruptionslagen antogs, har varit särskilt aktiv. Antikorruptionskommittén har till uppgift att utreda korruption och maktmissbruk bland folkvalda och högre tjänstemän samt att överlämna utredningarna till åklagare i de fall där oegentligheter upptäcks. Kommittén har hittills överlämnat ett stort antal utredningar rörande personer från alla delar av landets politiska spektrum, vilket har välkomnats som ett tecken på dess oberoende. Myndigheter är ålagda att rapportera till anti-korruptionskommittén hur de arbetar för att stävja korruption. Kommittén har även spelat en viktig roll för att motverka korruption vid tillsättning av offentliga befattningar.

I *Transparency Internationals* index över upplevd korruption (2020) återfinns landet på plats 111 av 180 (värde 35/100), och på *World Justice Projects Rule of Law Index* (2020) rankades Nordmakedonien som 58 av 128 (värde 0,53).

Nordmakedonien har en ombudsman för mänskliga rättigheter som tillsätts av parlamentet. Ombudsmannens uppdrag är att skydda mänskliga rättigheter, motverka diskriminering av personer som tillhör minoriteter och personer med funktionsnedsättning, samt tillvarata barnets rättigheter. Ombudsmannafunktionen är dock underfinansierad och har inte möjlighet att driva fall till domstol, utan arbetar främst med att utfärda rekommendationer och förslag. Ny lagstiftning mot diskriminering har antagits och på basis av denna inrättades en anti-diskrimineringskommitté 2021.

Under 2020 antogs en ny åklagarlag i syfte att säkerställa att de förundersökningar om brott som inleddes efter en avlyssningskandal 2015 kan avslutas och tas till åtal. Totalt rör det sig om 25 mål, där majoriteten av de 178 åtalade är misstänkta för maktmissbruk, penningtvätt, förskingring, förfalskning och bedrägeri. I tre mål har dom avkunnats. Ett tiotal rättegångar pågår för närvarande.

Rättssäkerhet

Grundläggande rättsprinciper, såsom rätten till juridiskt biträde, rätten att anses oskyldig till motsatsen bevisats och rätten att överklaga, skyddas i lag och respekteras i stor utsträckning av rättsväsendet. Allmänhetens förtroende för domstols- och åklagarväsendet är dock mycket lågt efter år av korruption och nepotism. Domstolsförhandlingar är generellt öppna för allmänheten. Rätt till tolkhjälp finns, och även rätt översättning av skriftligt material till makedonska och/eller albanska.

Rättsväsendet är underfinansierat. För domstols- och åklagarväsendet avsattes 2019 motsvarande cirka 200 SEK per medborgare och år i Nordmakedoniens statsbudget, jämfört med 400 SEK i genomsnitt för övriga länder i västra Balkanregionen. Underfinansieringen har lett till brist på domare och åklagare, speciellt utanför huvudstadsområdet. De domare och åklagare som finns har ibland bristande erfarenhet och utbildning, vilket påverkar allmänhetens förtroende för rättsväsendet. Arbetet med att höja kompetensen och bidra till en ökad grad av professionalisering pågår inom ramen för rättsreformen. Det rättsliga rådet arbetar aktivt med att öka transparensen kring anställning och befordran.

Straffrihet och ansvarsutkrävande

Trots att flera politiker och affärsmän ställts inför rätta de senaste åren förblir allmänhetens förtroende för rättsväsendet lågt. Den före detta premiärministern Nikola Gruevskis flykt från landet 2018 i syfte att undvika ett fängelsestraff för korruptionsbrott, väckte stor uppmärksamhet. En utpressningshärva som involverade den före detta chefen för specialåklagarinstansen, vilken hade till uppgift att utreda avlyssningsskandalen 2015 men som själv begick brott och slutligen dömdes för maktmissbruk till sju års fängelse 2020, är ytterligare ett uppmärksammat fall som bidragit till att underminera förtroendet för rättsväsendet.

2019 träffades en politisk uppgörelse i syfte att möjliggöra en ratificering av *Prespa-avtalet* med Grekland, som reglerade konflikten om Nordmakedoniens namn. Uppgårelsen omfattade en amnesti för flera personer som varit inblandade i en stormning av parlamentet två år tidigare. De ytterst ansvariga för planeringen av stormningen, samt de som brukade våld mot parlamentarikerna, står dock fortsatt åtalade för dessa brott och rättegång pågår.

III. DEMOKRATI

De politiska rättigheterna och de politiska institutionerna

Nordmakedonien är en parlamentarisk demokrati med flerpartisystem. Alla medborgare över arton år har rösträtt. Val till parlament och kommunförsamlingar äger rum vart fjärde år, men kan också utlysas i förtid. Presidenten är folkvald och väljs för en femårsperiod, men har främst en ceremoniell funktion. Parlamentet består av 120 till 123 ledamöter, där de tre sista mandatet tilldelas särskilda valkretsar utomlands förutsatt att tillräckligt många röstar där. Det finns sex valdistrikt om tjugo parlamentsplatser vardera.

Det senaste parlamentsvalet, i juli 2020, bedömdes av OSSE:s kontor för demokratiska institutioner och mänskliga rättigheter (ODIHR) ha genomförts korrekt och välorganiserat trots de begränsningar som coronapandemin medförde. Valdeltagandet uppgick till 52 procent, vilket var drygt tio procentenheter lägre än vanligt. Valövervakningsmissionen anmärkte på att hastigt genomförda förändringar av vallagen tätt inpå valdagen underminerade den rättsliga grunden för valet.

ODIHR, som i regel övervakar samtliga val i landet, har över tid haft en rad återkommande anmärkningar, av vilka de allvarligaste rör en inaktuell röstlängd och hur klagomål från röstande hanteras. Röstlängden uppgick i det senaste parlamentsvalet till 1,81 miljoner namn, vilket sannolikt är en felaktigt hög siffra eftersom folkräkningen varit bristfällig de senaste tjugo åren. Till de problem som ODIHR och Europeiska kommissionen för demokrati genom lag (Venedigkommissionen) vanligtvis uppmärksammar hör också brister i hur partierna rapporterar om sin finansiering och annonsering.

Parlamentet har de senaste åren periodvis fungerat tillfredsställande som ett forum där regering och opposition möts för att debattera och bedriva lagstiftningsarbete. Det finns dock tendenser hos samtliga partier att inte aktivt engagera sig i parlamentsarbetet, utan se sitt deltagande där främst som ett politiskt verktyg. Bojkotter och andra typer av fördröjningstaktiker är vanliga och har negativa följder för parlamentets anseende och demokratins funktionssätt, eftersom resultatet ofta blir att viktigare överenskommelser träffas utanför parlamentet, på partiledarnivå.

Vallagen föreskriver att alla partier måste ha minst 40 procent kvinnor på sina vallistor. Av 20 ministrar i den sittande regeringen är fyra kvinnor. Sex av landets 81 borgmästare är kvinnor. I praktiken är kvinnors politiska inflytande begränsat, exempelvis finns för närvarande inga kvinnor representerade i ledarskiktet i något av de etablerade partierna. I valet 2020 minskade antalet kvinnliga ledamöter i parlamentet till 45, en minskning med två ledamöter jämfört med den förra mandatperioden.

Partierna är överlag uppdelade enligt etniska skiljelinjer, även om det socialdemokratiska partiet de senaste valen inkluderat såväl etniska makedonier som kandidater med minoritetsbakgrund på sina vallistor. De romska-, serbiska-, bosniakiska- och turkiska minoriteterna representeras i huvudsak genom egna partier vilka finns representerade i parlamentet, men som i praktiken saknar politiskt inflytande.

Ett av de albanska partierna ingår idag i regeringssamarbetet och har tilldelats åtta av 20 ministerposter. 33 platser i parlamentet (inklusive talmansposten) innehas av ledamöter från den albanska minoriteten. Trots att fredsavtalet (*Obrid Framework Agreement*) från 2001 föreskriver att landets etniska sammansättning ska avspeglas vid tillsättning av offentliga tjänster så är personer som tillhör minoriteter i praktiken underrepresenterade i statsförvaltningen.

En valkommission som består av representanter från regering och opposition övervakar val och ansvarar för att fastställa röstlängden. Även om förbättringar har gjorts de senaste valen så finns fortfarande brister vad gäller röstlängdens tillförlitlighet. På valdagen 2020 utsattes valkommissionen för en cyberattack, vilket påverkade det nyinköpta digitala röstredovisningssystemet. Den manuella rösträkningen kunde dock genomföras som vanligt.

Den verkställande maktens funktionssätt har förbättrats under de senaste åren, och en bättre balans mellan den verkställande och den dömande makten, med mindre politisk inblandning, noteras i EU-kommissionens landrapport om Nordmakedonien för 2020. Landets konstitutionsdomstol har också varit aktiv i att tillse att kontrollmekanismer existerar och används. Parlamentets översynsroll har stärkts.

Det civila samhällets utrymme

I Nordmakedonien finns ett tiotal civilsamhällesorganisationer som bevakar hur mänskliga rättigheter respekteras. Dessa kan verka fritt och utan inblandning från regeringen. Som ett led i beslutsfattandet genomför regeringen regelbundet offentliga samråd, till vilka civilsamhällesorganisationer bjuds in. Flera ministerier har upprättat arbetsgrupper för att konsultera representanter från civilsamhället. Civilsamhällets oberoende och ställning har stärkts, men många organisationer har fortsatt relativt få medlemmar och flertalet är beroende av utländsk finansiering. Det förekommer att företrädare för civilsamhället anlitas för konsultuppdrag i offentlig sektor, vilket riskerar att underminera deras oberoende. Liksom andra aktörer som är aktiva i samhällsdebatten utsätts människorättsförsvarare ibland för hot och hat, inte minst på internet.

Efter avlyssningsskandalen 2015 genomfördes en genomgripande reform av säkerhetssektorn. Som ett led i denna inrättades ett råd för civil översyn av säkerhetssektorn i parlamentet. Ordföranden för detta översynsråd lämnade dock 2020 in sin avskedsansökan med motiveringen att erforderliga resurser för att kunna utföra uppdraget saknades.

IV. MEDBORGERLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER

Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

Tortyr och omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning är förbjudet i lag. Regeringen rapporterar kvartalsvis till Europarådets kommitté för förhindrande av tortyr (CPT) om hur CPT:s rekommendationer följs upp. Trots engagemang från regeringens sida är implementeringen av CPT:s rekommendationer bristfällig. Förhållandena på landets fängelser är fortsatt dåliga, även om landets största fängelse, Idrizovo, sett viss förbättring.

Fall av polisövervåld förekommer. Personer som tillhör etniska minoriteter, särskilt romer, är enligt människorättsorganisationer särskilt utsatta. Anmälningar om polisövervåld tas sällan emot och 30 av de 31 utredningar som trots allt inletts av inrikesministeriet har lagts ned. Under 2020 behandlade ombudsmannen 30 fall av övervåld av polis eller andra med liknande befogenheter. Av dessa togs elva fall till åklagare.

Nordmakedonien är både ett transitland och ett ursprungsland för människohandel. Migranter, asylsökande och personer som tillhör minoriteter är särskilt sårbara. Det förekommer att utländska offer för människohandel deporteras på grund av bristande rutiner. Kopplingen mellan människohandel, organiserad brottslighet och korruption i den offentliga sektorn gör att polis och åklagare har begränsad framgång när det gäller att utreda och lagföra dessa brott.

Dödsstraff

Dödsstraffet är avskaffat i Nordmakedonien.

Rätten till frihet och personlig säkerhet

Lagen förbjuder olaga frihetsberövanden. Ett anhållande kräver ett domstolsbeslut och den som anhållits har rätt att omedelbart kontakta advokat och söka prövning av sitt frihetsberövande. Det har förekommit att häktade kvarhållits längre än den stipulerade maxgränsen på 180 dagar innan åtal ska väckas. På grund av ett par uppmärksammade flyktförsök under granskningsperioden har husarrest använts mer restriktivt som häktningsform.

Yttrande-, press- och informationsfrihet, inklusive på internet

Grundlagen garanterar press- och yttrandefrihet. Yttranden som uppmanar till religiöst, etniskt eller nationellt hat är förbjudna.

Flera internationella organisationer har noterat en förbättring av pressfriheten de senaste åren. I Reportrar utan gränser pressfrihetsindex för 2021 rankas Nordmakedonien på plats 90 av 180, vilket är landets bästa notering hittills. Trots detta är såväl medielandskapet som samhällsklimatet och den politiska diskursen fortsatt relativt polariserade.

Inga medier är regeringsstyrda, men det finns en tydlig uppdelning vad gäller olika mediers politiska orientering. Det råder brist på kvalitativ, oberoende och undersökande journalistik då media i landet lider svårt av den ekonomiska strukturomvandling som präglar branschen i stort. Den statliga tv-kanalens oberoende kan ifrågasättas.

Hot, förföljelse och avlyssning av journalister förekommer fortsatt, även om en viss förbättring har noterats under senare tid. Regeringen förhåller sig numera inte öppet antagonistisk till journalistkåren. Politiska företrädare har

dock vid olika tillfällen utövat påtryckningar på journalister genom förolämpningar. Anonyma trakasserier och hot på internet mot journalister förekommer.

Regeringsfinansierad reklam förbjöds 2017. Valkampanjer fortsätter emellertid att vara en viktig inkomstkälla för mediesektorn, vilket medför en ökad risk för klientilism. Därtill strömmar pengar in från utlandet till vissa medieplattformar med tydlig politisk inriktning. Regeringen har inte lyckats lägga fram några förslag för att hantera den övergripande finansieringsproblematiken. Justitieministeriet har utlovat ny lagstiftning för att bidra till en säkrare arbetsmiljö för journalister – en fråga som journalistförbunden drivit de senaste åren.

Tillgången till offentlig information har stärkts sedan lagar som garanterar enskildas tillgång till allmänna handlingar antogs (2006 respektive 2019) även om tillämpningen av dessa ännu inte uppges vara helt tillfredställande.

Rätten till mötes- och föreningsfrihet

Mötes- och föreningsfriheten respekteras i allmänhet, och protester och demonstrationer är ett vanligt inslag i vardagen. Den stora majoriteten av dessa avlöper utan incidenter. Precis som i flera andra länder har det införts begränsningar av antalet deltagare i offentliga sammankomster under pandemin för att motverka smittspridning. Dessa restriktioner har lättats i takt med att den epidemiologiska situationen förbättrats. Det finns inga hinder mot att bilda föreningar eller ansluta sig till fackföreningar.

Religions- och övertygelsefrihet

Religions- och övertygelsefriheten är grundlagsskyddad och respekteras i regel. Uppförande av religiösa byggnader och symboler, såsom kors eller minareter, utlöser emellertid ibland interetniska spänningar. Vissa slavisktalande makedonier motsätter sig kulturella och religiösa uttryck som de inte anser hör hemma i landets, som de ser det, kristet ortodoxa kultur. Samtidigt motsätter sig delar av den albanska minoriteten att kristna byggnader uppförs i albanskdominerade områden.

Det finns ingen officiell statsreligion, men grundlagen erkänner officiellt fem trossamfund: makedonska-ortodoxa kyrkan, islamiska samfundet i Nordmakedonien, romersk-katolska kyrkan, judiska församlingen och metodistkyrkan. Lagstiftningen medger registrering av endast ett

trossamfund per trosåskådning. Övriga trossamfund kan verka, men utan officiell ställning.

V. EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER

Fackliga rättigheter och relaterade frågor

Nordmakedonien har ratificerat ILO:s åtta kärnkonventioner och har, som enda land i regionen, undertecknat initiativet *Global Deal*.

Landets officiella arbetslöshet låg 2020 på runt 16 procent, vilket är en minskning från tidigare år. All statistik bör dock betraktas som indikativ eftersom det saknas uppgifter om hur stor del av befolkningen som emigrerat. De jämförelsevis höga officiella arbetslöshetstalen indikerar dock att den informella ekonomin är stor. Särskilt kvinnor och personer som tillhör minoriteter arbetar inom den informella sektorn, där arbetsvillkoren ofta är bristfälliga och arbetsrättsligt skydd saknas.

Traditionellt har landet försökt framhålla sin konkurreranskraft med hjälp av låga kostnader för arbete, el, vatten och utsläpp samt förmånliga skatter för investerare. Detta har bidragit till en del investeringar i tillverkningsindustrin, men med fokus på enklare arbeten. Dessa arbetstillfällen betalar sällan mer än minimilön, och andra positiva sidoeffekter från investeringarna såsom kunskapsöverföring, ökat ekonomiskt utbyte med lokala företag samt utbildning av arbetskraften har uteblivit.

Effekten av pandemin på arbetsmarknaden är negativ, men omfattningen ännu inte helt tydlig. Officiellt har 44 000 personer (motsvarande cirka 6–7 procent av landets arbetskraft) blivit arbetslösa, men mörkertalet kan vara stort då många uppges ha pressats att säga upp sig eller gå ner i arbetstid. Särskilt utsatta är kvinnor, ungdomar och personer som tillhör minoriteter som hade svårt att etablera sig på arbetsmarknaden redan innan pandemin. Tjänstesektorn i sin helhet och i vissa industrier såsom textilindustrin har drabbats hårt av pandemin.

Minimilönen uppgår till 15 400 makedonska denarer netto (motsvarande cirka 2 500 SEK). De senaste fem åren har minimilönen ökat med cirka 50 procent. Genomsnittslönen ligger på 28 400 makedonska denarer, motsvarande 4 700 SEK - en ökning från 3 800 SEK under den senaste femårsperioden.

Trots lagen föreskriver lika lön för lika arbete tjänar kvinnor mindre än män enligt ILO. Inom den privata sektorn är exploateringen av kvinnor hög, med obetalt arbete långt över de tillåtna 40 timmarna per vecka och utan sjukförsäkring.

Cirka 30 procent av arbetstagarna är anslutna till ett fackförbund. En övervägande del av dessa arbetar inom offentlig sektor. Fackförbundens inflytande är begränsat, men situationen har förbättrats under de senaste åren. Enligt den Internationella fackliga samorganisationens (ITUC) senaste mätning (2021) uppgraderas Nordmakedonien från 4 till 3. Uppgraderingen innebär att kränkningar mot de fackliga rättigheterna har minskat från att ha varit systematiska till att vara vanligt förekommande. I genomsnitt dör 30 personer per år i arbetsrelaterade olyckor.

Arbetsrättslig lagstiftning förbjuder diskriminering, även om sådan förekommer. Personer som utsätts för diskriminering eller kränkande behandling anmäler det dock sällan, av rädsla för att förlora jobbet eller drabbas av andra repressalier. Det förekommer att politiska hänsyn tas vid anställningar, exempelvis att en lärars anställning villkoras mot partitillhörighet. Inom offentlig sektor finns lagstadgade kvotsystem för att säkerställa etnisk representativitet.

Rätten till bästa uppnåeliga fysiska och mentala hälsa

Hälso- och sjukvården lider av låg kapacitet och bristande resurser, även om vissa framsteg gjorts. Coronapandemin har förvärrat existerande brister. Under långa perioder 2020 var akutsjukvården fullbelagd. Andra vårdbehov fick stå åt sidan och planerade operationer kunde inte genomföras. Detta kan komma att få konsekvenser för folkhälsan. Mätt i antalet dödsfall per capita är Nordmakedonien ett av de länder i världen som drabbats hårdast av pandemin.

Sjukvården är statligt subventionerad, men vårdsökande behöver ofta betala mer än vad som anges på de officiella prislistorna. Korruption i form av mutor och favörer är ett utbrett sätt att få bättre och snabbare behandling, vilket särskilt drabbar de fattigaste. Den förväntade medellivslängden har sjunkit med två år för både kvinnor och män det senaste året och är idag 75 år för kvinnor och 71 år för män.

Luften, vattnet och marken är på vissa platser så förorenad att miljön är direkt hälsovådlig. Tusentals uppskattas dö i förtid varje år till följd av luftföroreningar. Sjukdomar förknippade med oskäligena levnadsförhållanden är särskilt vanliga bland romer. Tillgången till sjukvård skiljer sig kraftigt åt mellan stad och landsbygd, liksom mellan olika socioekonomiska grupper.

Dödligheten för barn under fem år har fortsatt att minska, till sex per 100 000 och fem per 100 000 för spädbarn (i paritet med andra länder i regionen). Mödradödligheten är jämförelsevis låg, åtta dödsfall per 100 000 födselar.

Sex- och samlevnadsundervisningen är begränsad. En mindre andel använder preventivmedel än i Europa som helhet. Den sittande regeringen ersatte 2019 den repressiva abortlagstiftning som introducerades 2013. Laglig rätt till abort gäller till och med vecka tolv. Det finns också möjlighet till laglig abort till och med vecka 22. I dessa fall måste dock ett yttrande från en särskild kommission inhämtas.

Rätten till utbildning

Alla medborgare har enligt grundlagen rätt till grundskole- och gymnasieutbildning. Skolplikt råder från fem till fjorton års ålder, inklusive ett års förskola. 98 procent av alla barn går i grundskola. Sett till landets ekonomiska utvecklingsnivå genomför jämförelsevis få (80 procent) gymnasieutbildning. Endast 40 procent går vidare till universitet eller högskola. Eleverna presterar under OECD-genomsnittet i PISA-undersökningarna.

Utbildningen i sig är kostnadsfri men vårdnadshavare förväntas betala för barnens luncher och skolböcker, vilket utgör en belastning för många låginkomstfamiljer.

Stereotypa könsroller anges som förklaring till att flickor slutar skolan i förtid i högre utsträckning än pojkar, vilket är särskilt påtagligt på landsbygden. Barn som hamnat efter har ofta svårt att få tillgång till särskilt stöd, vilket också bidrar till avhopp. Bland barn från låginkomstfamiljer är andelen som slutför utbildningen lägre och allra lägst är den bland romerna. Färre än hälften av alla barn som tillhör den romska minoriteten slutför grundskolan.

Utbildningssystemet är starkt uppdelat efter barnens etniska- och språkliga tillhörighet, en trend som har förstärkts under senare år. Ojämlighet och diskriminering förekommer. Exempelvis är det vanligt att barn från den romska minoriteten segregeras från andra barn i skolan, både som ett resultat av boendesegregation och som en följd av direkta beslut i skolorna. Klasser med makedonskalbanska elever är i genomsnitt är större än klasser med slavisktalande makedonier.

Även om läskunnigheten är 98,8 procent finns större strukturella problem med undervisningen, vilket leder till låga skolresultat (mätt i *PISA*-tal) sett till landets ekonomiska standard överlag. Distansundervisningen som infördes 2020 med anledning av coronapandemin väntas förvärra redan existerande problem.

Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard och social trygghet

Nordmakedonien placerade sig 2020 på plats 82 av 188 på UNDP:s index över mänsklig utveckling, en placering som varit relativt konstant den senaste tioårsperioden.

Enligt landets statistikmyndighet uppskattas knappt 22 procent av befolkningen leva i fattigdom. Det är en förbättring från cirka 30 procent efter finanskrisen 2008. Pandemin riskerar dock att vända denna positiva trend.

Skillnaderna mellan olika etniska grupper är tydlig. Den makedonsk-albanska minoritetens inkomstnivå är i snitt två-tredjedelar av den etniskt makedonska. Den romska minoriteten har lägre inkomst, lägre utbildningsnivå och sämre tillgång till sjukvård än den övriga befolkningen. Många romer saknar id-handlingar och har därmed inte tillgång till något socialt skyddsnet.

Hinder för sysselsättning och företagande, såsom bristande tillgång till krediter och svagt skydd för äganderätten, är utbredda. Dessa drabbar särskilt personer som bor på landsbygden, liksom personer som tillhör etniska minoriteter.

VI. RÄTTEN ATT INTE UTSÄTTAS FÖR DISKRIMINERING

Kvinnors åtnjutande av de mänskliga rättigheterna

Diskriminering på grund av kön är förbjuden, men förekommer. 2018 ratificerade Nordmakedonien Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och våld i hemmet, (Istanbulkonventionen). En nationell åtgärdsplan för att genomföra konventionen har antagits för åren 2018–2023. 2020 antogs en ny lag för att, i enlighet med konventionen, motverka våld mot kvinnor och våld i nära relationer. Den nya lagstiftningen har stärkt kvinnors skydd överlag. Ytterligare arbete med att implementera konventionen återstår.

Kvinnor som tillhör de albanska och romska minoriteterna har en särskilt svag ställning enligt människorättsorganisationer. En lägre andel kvinnor bland minoritetsgrupperna förvärvsarbetar. Kvinnor som tillhör den romska minoriteten saknar i högre utsträckning utbildning och arbetar inte sällan inom den informella sektorn. De flesta institutioner som ansvarar för jämställdhetsfrågor är underfinansierade, underbemannade och underkvalificerade. Effektiva mekanismer för att genomföra relevanta handlingsplaner saknas. Kvinnor på landsbygden har begränsad tillgång till sexuell och reproduktiv hälsovård. Kvinnor som tillhör den romska minoriteten har ännu sämre tillgång till sådan vård, då många saknar id-handlingar.

Lagen förbjuder våldtäkter och våld mot kvinnor, men anmälningsfrekvensen är låg. Systematisk datainsamling saknas. I en svensk-stödd undersökning genomförd av OSSE 2018 svarade så många som 45 procent av kvinnorna att de utstått psykologiskt, fysiskt och/eller sexuellt våld i nära relation. Många lokala civilsamhällesorganisationer rapporterar att antalet fall av våld i nära relation ökat under pandemin. Kvinnojourer och andra skyddsåtgärder förkommer endast i liten utsträckning.

I Nordmakedoniens egna mätningar genom det så kallade ”Gender Equality Index” anges att vissa förbättringar skett i de politiska beslutsprocesserna, men att mycket arbete kvarstår på samtliga områden. Mätningen visade på att landet på de flesta områden låg under snittet för EU-länderna. Förutom kvinnors begränsade inflytande i politiken är kvinnor underrepresenterade vad gäller ägande av bostäder och företag. Andelen kvinnor i näringslivet är begränsad, särskilt på ledande befattningar.

Barnets rättigheter

Det rättsliga ramverket till skydd för barnets rättigheter är i linje med internationell standard. I praktiken saknas dock resurser för att fullt ut genomföra lagstiftningen. Regeringen har antagit en strategi för att bekämpa våld mot barn (2020–2025) och en åtgärdsplan (2020–2022).

Straffbarhetsåldern är 14 år. Personer mellan 16 och 18 år kan dömas till fängelsestraff vid allvarliga brott. Levnadsvillkoren på ungdomsanstalter och ungdomsfängelser är undermåliga och ansvarsutkrävande vid vanvård och övervåld saknas ofta. Människohandel med barn förekommer och ska enligt lag leda till minst åtta års fängelsestraff. Sexuellt utnyttjande av barn förekommer, men omfattningen är okänd. Straffet för sexuellt utnyttjande av barn i kommersiellt syfte är 10–15 års fängelse.

Den lägsta tillåtna åldern för arbete är 15 år. Lagen föreskriver att barn mellan 15 och 18 år inte får ta anställning om arbetet är hälsoskadligt. Det förekommer att barn utnyttjas för organiserat tiggeri eller under skördesäsongen på landsbygden. Barnäktenskap förekommer bland personer som tillhör den romska minoriteten. Personer under 18 år kan inte värvas till de väpnade styrkorna.

Rättigheter för personer som tillhör nationella, etniska, språkliga och religiösa minoriteter samt urfolk

Enligt den senast genomförda folkräkningen från 2002 är befolkningen uppdelad enligt följande: 64 procent slavisktalande makedonier, 25 procent albaner, fyra procent turkar, 2,5 procent romer, två procent serber, en procent bosniaker samt 0,5 procent vlacher. En ny folkräkning planeras till hösten 2021. Eftersom denna kommer att påverka röstlängdens utformning, och därmed minoritetsgruppernas representation, är frågan känslig. Det finns spänningar särskilt mellan landets slavisktalande makedonska och albansktalande befolkning.

Segregationen mellan landets olika minoriteter är särskilt tydlig i utbildningsväsendet, men också inom exempelvis politik, media och kulturliv. Etniskt motiverat våld förekommer.

I huvudsak har dock de interetniska relationerna präglats lugn de senaste åren även om spänningar kan uppstå i tider av politisk turbulens. Den albanska minoritetens ställning har gradvis stärkts de senaste 20 åren som en

följd av tillämpningen av *Obrid*-avtalet, som slöts efter konflikten mellan albanska rebeller och makedonska regeringsstyrkor 2001.

Avtalet innebär bland annat att förvaltningen ska sträva efter etnisk jämvikt bland anställda och att minoritetsspråk erkänns som officiellt språk tillsammans med makedonska i områden där mer än 20 procent av befolkningen tillhör en etnisk minoritet

Som led i detta antogs en ny språklag 2020 för att stärka det albanska språkets ställning, och en myndighet har inrättats för att övervaka dess implementering. Samtidigt finns tecken på att den albanska minoriteten inte på samma sätt som tidigare prioriterar dessa rättighetsfrågor, utan snarare fokuserar på frågor som arbete, skola och vård.

Enligt människorättsorganisationer är romerna utsatta för systematisk diskriminering och har sämre tillgång till utbildning, arbete, hälsovård och bostäder. Många romer saknar id-handlingar och därmed också rätt till bland annat hälsovård och socialt skydd.

Hbtqi-personers åtnjutande av mänskliga rättigheter

Grundlagen förbjuder diskriminering på grundval av sexuell läggning och skyddet för hbtqi-personer återintroducerades i diskrimineringslagstiftningen 2020. Trots detta definierar familjelagen fortsatt både äktenskap och partnerskap som något som ingås mellan en man och en kvinna. Samkönade par har inte rätt att adoptera.

Fördomar mot hbtqi-personer är utbredda. Få vågar vara öppna med sin sexuella läggning. Enligt företrädare från organisationer som arbetar med hbtqi-personers rättigheter förekommer det hatattacker och hot om våld, speciellt på internet, utan att polis och domstolar tar det på allvar.

Vissa framsteg har gjorts de senaste åren. 2017 bildades den första parlamentsgruppen som arbetar för hbtqi-personers rättigheter. 2021 hölls en Prideparad i Skopje för andra gången någonsin, med företrädare för regeringen och presidenten närvarande.

Flyktingars och migranternas rättigheter

Nordmakedonien är i praktiken huvudsakligen ett transitland mellan Grekland och Serbien för migranter och flyktingar, men det finns laglig

möjlighet för asylsökande att få flyktingstatus i landet. Antalet personer som sökte asyl år 2020 var 211, vilket är en minskning från 450 personer föregående år. Det förekommer att asylansökningar avslås på oklara grunder.

Vissa framsteg har gjorts de senaste åren när det gäller att lagföra människosmugglare, men mörkertalet är troligtvis stort. FN:s migrationsorganisation IOM är bekymrad över situationen för de migranter som använder sig av smugglare, då ett tiotal dödsfall inträffar varje år. Misshandel och könsbaserat och sexuellt våld uppges vara vanligt förekommande.

Enligt FN:s flyktingkommissariat (UNHCR) har antalet migranter som försökt korsa gränsen under första delen av 2021 varit relativt oförändrat jämfört med föregående år. För 2020 noterades 41 257 anlända (varje försök att korsa gränsen räknas som nya ankomster). En majoritet av dessa (30 398 personer) tvingades tillbaka till Grekland utan att ges möjlighet att registrera en ansökan om asyl. UNHCR och OSSE har kritiserat förekomsten av så kallade *push-backs*. Kritik har också riktats mot att UNHCR och andra internationella organisationer inte ges möjlighet att besöka migranter och asylsökande i förvar eller befinner sig i transitzonerna på landets två flygplatser.

Nordmakedonien har förhandlat ett Frontexavtal med EU. På grund av meningsskiljaktigheter med Bulgarien har detta avtal emellertid ännu inte trätt ikraft. Redan före migrationskrisen 2015 och coronapandemin var bemanningsläget för gränspoliserna ansträngt och myndigheterna säger sig sakna 60 procent av den personal som behövs för att effektivt bevaka gränsen.

Rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Nya lagar för social- och patientskydd har antagits för att underlätta för personlig assistans och förhindra diskriminering av personer med funktionsnedsättning. Nordmakedonien saknar dock en effektiv mekanism för att tillse att dessa rättigheter respekteras.

Barn med funktionsnedsättningar går ofta i särskilda skolor. Den nya skollagen föreskriver att dessa skolor ska anpassas och bli mer inkluderande. Sittande regering har aktivt arbetat med att stänga de synnerligen eftersatta

och kritiserade institutioner där personer med funktionsnedsättning tidigare placerats. Insatser för att återintegrera dessa personer i samhället genomförs.

En lag reglerar att budgetmedel ska avsättas för att uppmuntra anställning av personer med funktionsnedsättning, men dessa personer har i regel ändå svårt att få anställning. Civilsamhällesorganisationer uppger att arbetet med att anpassa byggnader går i rätt riktning, om än långsamt. Myndighetsbyggnader är sällan anpassade för personer med funktionsnedsättning och detsamma gäller skolbyggnader.

VII. Exempel på svenskt och internationellt arbete rörande mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer i Nordmakedonien

Regeringens demokratisatsning, som går ut på att Sverige i alla sammanhang ska stå upp för demokratiska principer, arbeta för att stärka demokratin och uttrycka kritik när den brister, genomförs också i Nordmakedonien.

Det bilaterala utvecklingsarbetet styrs av resultatstrategin för Östeuropa, Västra Balkan och Turkiet för perioden 2014–2021. Det övergripande målet är att bidra till reformarbetet i enlighet med Nordmakedoniens EU-närmandeprocess. En budget om cirka 60 miljoner SEK avsätts årligen för att stödja projekt som syftar till att stärka demokratin och respekten för de mänskliga rättigheterna, men där även ekonomisk utveckling, fredliga och inkluderande samhällen och miljö- och klimatarbete utgör huvudprioriteringar. Sverige stöttar *Kvinna till Kvinna* i deras jämställdhetsarbete, *We effect* i landsbyggsutveckling och sociala rättigheter, samt mediasektorn genom de regionala stödet. Politiska partier stöts genom stödet till svenska partianknutna organisationer.

Sverige stöder Nordmakedonien inom området mänskliga rättigheter genom EU:s förmedlemsskapsstöd. Sverige stöder även främjandet av ökad respekt för mänskliga rättigheter genom bidrag till OSSE och olika FN-organ.

Den senaste granskningen av Nordmakedonien inom ramen för FN:s universella granskningsmekanismen ägde rum 2019. Sverige gjorde rekommendationer om kriminalisering av våldtäkt, definitionen av våldtäkt, reformer av straffsystemet, och romska barns utbildning. Sverige lämnade också förhandsfrågor om kampen mot våld mot kvinnor, korruption inom kriminalvården, samt romers utbildning. Nordmakedonien accepterade alla rekommendationer.

VIII. RATIFICERING AV CENTRALA KONVENTIONER OM MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER

Internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR) ratificerades år 1994. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt och det fakultativa protokollet om avskaffandet av dödsstraffet ratificerades år 1994 respektive år 1995.

Internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR) ratificerades år 1994. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt har inte ratificerats.

Internationella konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering, International Convention on the Elimination of all forms of Racial Discrimination (ICERD) ratificerades år 1994. Art. 14 om enskild klagorätt ratificerades år 1999.

Konventionen om avskaffandet av alla former av diskriminering mot kvinnor, Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW) ratificerades år 1994. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt ratificerades år 2003.

Konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning, Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CAT) ratificerades år 1994. Det fakultativa protokollet om förebyggande av tortyr ratificerades år 2009.

Konventionen om barnets rättigheter, Convention on the Rights of the Child (CRC) ratificerades år 1993. Det tillhörande protokollet om barns indragning i väpnade konflikter ratificerades år 2004. Det tillhörande protokollet om handel med barn, barnprostitution och barnpornografi ratificerades år 2003. Det tillhörande protokollet om barnets rätt till ett kommunikationsförfarande signerades år 2012 men har inte ratificerats.

Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (Convention on the Rights of Persons with Disabilities, CRPD) ratificerades

år 2011. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt ratificerades år 2011.

Internationella konventionen till skydd för alla människor mot påtvingade försvinnanden, International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearances (ICED) signerades år 2007 men har inte ratificerats.

Migrantarbetarkonventionen, International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families (CMW) har inte undertecknats.

1951 års konvention angående flyktingars rättsliga ställning, Convention Relating to the Status of Refugees (Refugee Convention) ratificerades år 1994. Det tillhörande protokollet ratificerades år 1994.

Romstadgan för internationella brottmålsdomstolen, Rome Statute of the International Criminal Court (ICC) ratificerades år 2002.

Regionala instrument

Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, The Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (ECHR) ratificerades år 1997.

Ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter, Framework Convention for the protection of National Minorities, ratificerades år 1997.

Europeiska stadgan om landsdel- eller minoritetsspråk (European Charter for Regional or Minority Languages), undertecknades år 1996, har inte ratificerats.

Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet (Istanbulkonventionen), Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, ratificerades år 2018.